

Milena Štráfeldová

Povídky o síle žít
a odvaze vzdorovat
osudu

SVĚT ze ZBYTKU

Mladá fronta

Svetr ze zbytků

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.mf.cz
www.e-reading.cz
www.palmknihy.cz

MLADÁ FRONTA

Milena Štráfeldová

Svetr ze zbytků – e-kniha
Copyright © Mladá fronta, a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

**Svetr ze zbytků
/povídky/**

Milena Štráfeldová

Milena Štráfěldová

Povídky o síle žít
a odvaze vzdorovat
osudu

SVĚT
ze
BYTÍ

ISBN 978-80-204-5012-8 (tištěná kniha)

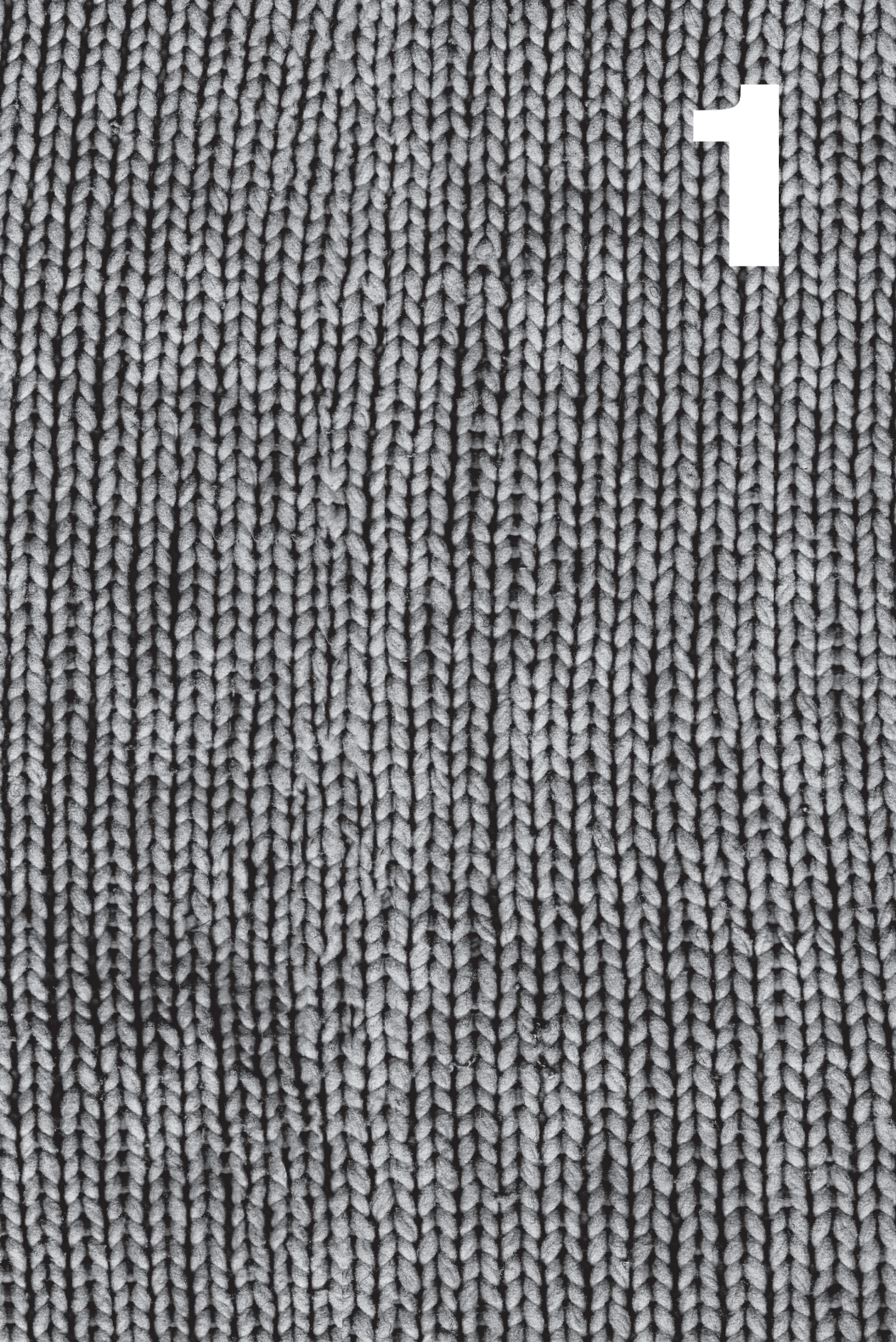
ISBN 978-80-204-5175-0 (ePDF)

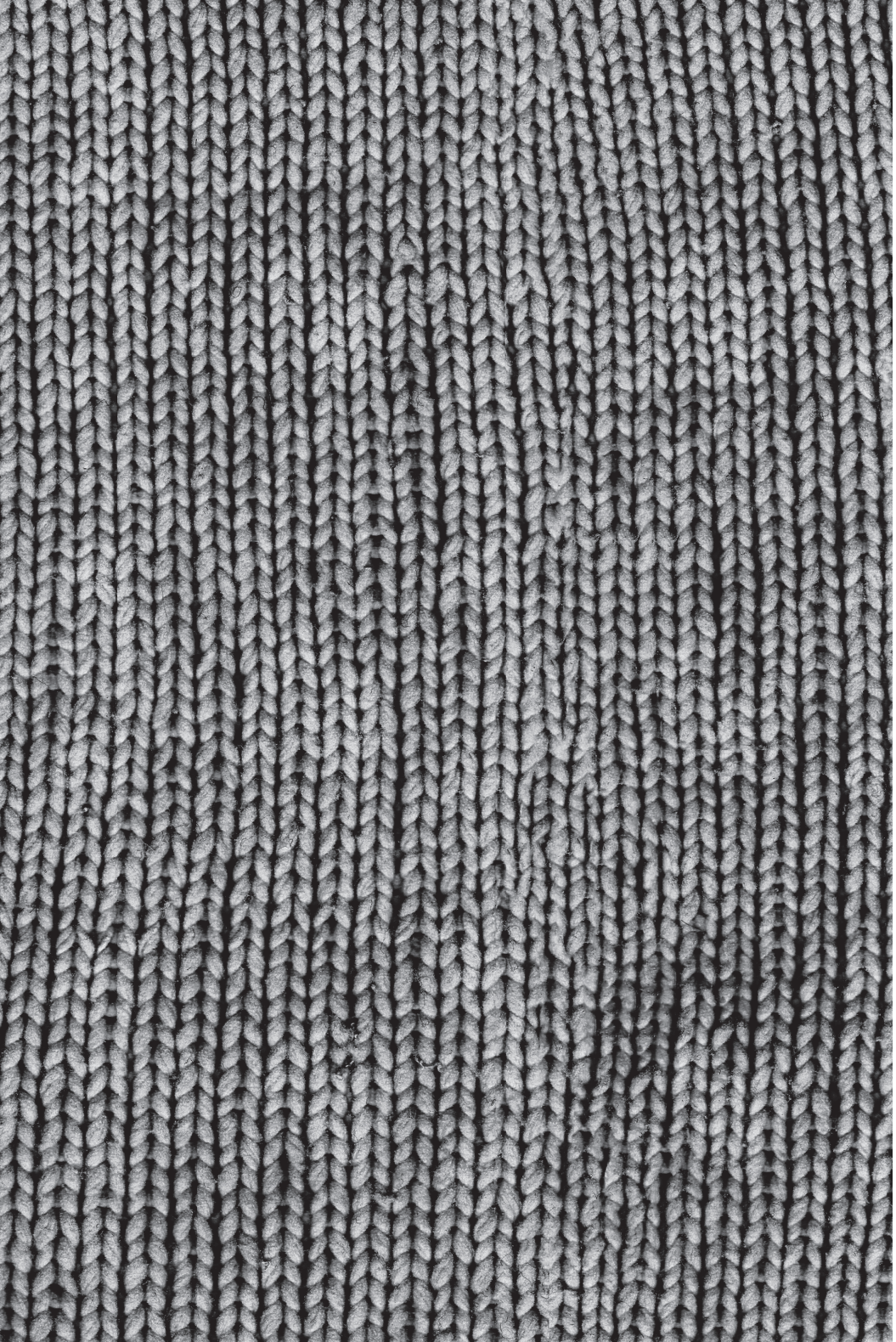
ISBN 978-80-204-5174-3 (ePUB)

ISBN 978-80-204-5176-7 (Mobi)

Copyright © Milena Štráfěldová, 2017

Czech edition © Mladá fronta, 2018

Svetr ze zbytků

Chodí kolem něj už skoro týden! Leží zabalený v igelitovém pytlíku na jejím stole a padá na něj prach. Už dvakrát ten prach otřela, to je asi tak všechno. Aby ho z toho pytlíku vytáhla a roztřepala, důkladně prohlédla, v jakém je stavu a kolik jí dá práce ho opravit, k tomu se pořád ještě neodhodlala.

„To nedám!“ řekl by na jejím místě její vnuk Kuba. Kdyby tedy byl na jejím místě. Jenže Kubovi je deset a vůbec neví, o co jde. „Vobyčejnej svetr, ne? Ty s tím, babi, naděláš...“ ušklíbl by se a šel by dál hrát ty svoje střílečky na počítači.

Ten svetr je pruhovaný, upletený z různých zbytků, jak se klubíčka časem nahromadila někde v šupletí. V dobách, kdy se ještě doma svetry pletly. I její máma jí po večerech pletla pulovry, z čeho se dalo. „To ještě unosiš,“ říkala, když jí pak ten strakatý svetr přetahovala přes hlavu. Jako malá je nesnášela, hrozně to kousalo. — Taky je tak nesnášel? Podle velikosti svetru mu v té době mohlo být asi jako Kubovi...

Tak se teď raději pouští do všeho možného, jen aby se mu vyhnula. Ve své dílně v okresním muzeu, kde už víc jak třicet let spravuje potrhané krajkové záclony, vyšívání kuchařky nebo spodní prádlo, už přerovnala všechny skříně. Nažehli-la i kroje pro novou expozici, a dokonce seřadila špulky nití podle barev — jen aby tu chvíli oddálila. Samozřejmě ví, že jí nakonec stejně nic jiného nezbude.

V muzeu byl totiž pořádný poprask, když ho k nim ta paní přinesla! Sama u toho náhodou byla. Paní šla rovnou k pokladně, kde se prodávají vstupenky, že by jako chtěla něco do muzea darovat. A zároveň vytáhla z kabely tu zmuchlanou věčičku.

Paní Oherová, co měla zrovna službu v pokladně, si ji nejdřív trochu štitivě prohlížela. Takový hadr! Pak tu paní přece jen poslala do prvního patra, kde jsou kanceláře a dílny restaurátorů.

Ona tam s dr. Brandtovou, která má na starosti etnografické sbírky, zrovna vymýšlela, jak opraví jednu starou krojovou zástěru. Zástěra se celá sypala, na dolním okraji však měla krásnou výšivku. A té by byla opravdu škoda. Trochu je proto zlobilo, když se ve dveřích objevila neznámá paní. Mohlo jí být tak – pětadesát?

„Chtěla jsem vám jen dát tenhle svetr,“ řekla trochu nejistě a podala ho dr. Brandtové. I ta se na něj nejdřív dívala dost divně. Když jí však paní řekla, čím je to svetřík a *kdo* ho jako kluk nosil, vylítlo jí z pusy:

„To opravdu patřílo Palachovi? Janu Palachovi?“ nemohla uvěřit.

„Ano, jezdíval k nám na prázdniny a ten svetr tam jednou zapomněl,“ řekla paní.

„Vy jste ho osobně znala?“ vyhrkla dr. Brandtová.

„No jistě, jako děti jsme se spolu něco nalítali,“ usmála se paní. „Mívali jsme skrejšku ve zvoničce, Jenda si tam chodil číst indiánky,“ začala vzpomínat...

„Víte,“ přerušila ji dr. Brandtová trochu rozpačitě, „my v muzeu ale potřebujeme spoustu věcí doložit a ověřit. Zvláště když se jedná o tak vzácný exponát...“

„Já mám přece tu fotku,“ nenechala se paní vyvést z míry. A vytáhla černobílou, trochu pomačkanou fotografií. Byly na ní dvě děti, kluk a děvče. Na rubu bylo tužkou připsáno „Jenda P. a naše Maruška, léto 1959“. Kluk měl na sobě právě ten pruhovaný svetřík, a když si dr. Brandtová pozorně prohlédla jeho podobu, hlavně oči, nemohla se mýlit. A to děvče, i když o půl století starší, stálo teď přímo před ní.

„Páni,“ vydechla dr. Brandtová. Pak se ale vzpamatovala: „A vy byste nám ten jeho svetr opravdu darovala?“

„Proto jsem přece tady,“ řekla paní, jako by to byla ta nejobyčejnější věc na světě. „Dělala jsem trochu pořádek v komoře a našla jsem ho. Musel tam ležet hrozně dlouho. Tak jsem si řekla, že by se vám mohl hodit. Co já s ním?“

„A tu fotografii byste nám dala taky?“

„Tu asi ne,“ zaváhala paní. „Nezlobte se, ale nic jiného by mi pak už po Jendovi nezbylo.“

„To samozřejmě chápu, i tak jsme vám moc vděční. Můžeme si tu fotografii alespoň naskenovat? Jako důkaz, víte?“

„Ale to víte, že jo,“ usmála se znovu paní. Potom ještě popdepsala formulář o tom, že darovala do muzea exponát číslo 10638, a odešla. S dr. Brandtovou se za ní ještě chvíli dívaly, a najednou měly v krku takový knedlík...

A jí se znovu všechno vrátilo! Nebylo jí ještě ani čtrnáct, když se to stalo. Ten pohřební hlas, který v rádiu oznamoval, že se v horní části Václavského náměstí upálil mladý student, jí zní v uších dodnes. Byly tehdy s mámou doma samy, táta měl odpolední směnu a brácha Pavel se asi zdržel někde ve škole. Byl v prvním ročníku a vysoká mu dávala pořádně zabrat. Máma zrovna něco žehlila, když tu zprávu uslyšely.

„Prokristapána,“ zašeptala a odložila žehličku. Byla najednou úplně bílá.

„Co je?“ zeptala se jí tenkrát zaraženě.

„Kde je Pavel?“ vyjela na ni máma. „Nevíš, kde je?“

„No asi ve škole, ne? Kde by byl?“ Nemohla pochopit, že se máma vyptává na Pavla, když se stala taková strašná věc!

„Musím hned za ním! Musím ho najít...“ A už si přes domácí zástěru navlékala svetr.

„Mami, prosím tě, uklidni se! Nikam nechod! Pavel se

každou chvíli vrátí. Akorát byste se minuli. A kde bys ho vůbec chtěla hledat?“

Takhle to teď bylo u nich pořád. Už půl roku byl z mámy jen uzlíček nervů, co chvíli se rozbrečela. Nepomáhaly ani hrsti prášků, které jí dávali doktoři na uklidnění. Když o ní naposled mluvili s tátou, tvářili se ustaraně.

„Musíš na mámu trochu dohlídnout,“ říkal jí pak táta, pokaždé když odcházel do práce.

„Pavel přijde, neboj,“ pokoušela se tedy mámu upokojit. Bylo jí to přesto trochu líto. Kvůli ní by si máma takové starosti nikdy nedělala...

Máma si nakonec svetr zase svlékla, sedla si ke kuchyňskému stolu a společně čekaly na bráchu. A máma jen koukala před sebe a pořád dokola říkala: „Chudák! Muselo ho to tak bolet! Tak strašně bolet! Jak to jen mohl udělat?!“

Pavel tehdy přišel domů hodně pozdě, byla málem půlnoc. Celý večer byl prý na fakultě. „Studenti chystají stávkou,“ vyhrkl. „Teď už se přece musí něco stát!“

Tohle chápala taky, i když se o politice u nich doma moc nemluvilo. „O to se nestarej, tomu ještě nerozumíš,“ odbyl ji táta, pokaždé když se začala moc vyptávat. Pořád si ale pamatuje tu srpnovou noc, kdy přijely ruské tanky. Vzbudilo ji totiž něco divného. — Když ještě rozespalá přišla do kuchyně, seděli tam táta s mámou u rádia, hlasatel pořád dokola říkal, aby všichni zachovali klid, a táta brečel! Normálně nahlas brečel! — Co se to muselo stát, aby její táta tak nařikal? Ničemu nerozuměla.

„Co se děje?“ zeptala se.

„Pojď sem,“ řekl táta a místo odpovědi ji k sobě přitiskl.

„Co s námi teď bude?“ opakovala tu noc máma pořád dokola. Měla přitom tak vyděšené oči! A druhý den se připlétla k tomu střelení. Docela náhodou, šla vlastně jen nakoupit.

Bydleli tenkrát na Vinohradech. A máma cestou na nákup zblízka viděla, jak to koupil takový mladíček...

Mohlo to prý začít právě tehdy, řeknou jim později doktoři. „Víte, náhlý šok nebo nějaké trauma můžou u citlivějších pacientů vyvolat těžké deprese,“ vysvětlovali tátovi, když mámu odvezl poprvé do léčebny. To už pár dní nesvedla ani vstát z postele.

„Co je to trauma, táto?“ zeptala se tehdy a on jen bezradně krčil rameny.

Poprvé byla máma v nemocnici jen pár dní. Prý to už bude lepší, slibovali jim doktoři. A Vánoce byly opravdu docela fajn. Teď je leden a ona tu sedí v kuchyni stejně vyděšená jako loni v létě. Drží Pavla za ruku a brečí: „Do ničeho se, prosím tě, nepleť! Slib mi to! Musíš mi to slíbit! Kdyby se ti něco stalo, já bych to nepřežila.“

„Ale mami, tady přece vůbec nejde o mě!“ zlobil se Pavel. „Víš, proč to ten Palach udělal, ne? Tady se teď zkrátka musí něco změnit! Jinak by to celé nemělo žádný smysl!“

„A jaký smysl to asi má pro jeho maminku?“ vybuchla na jednu máma. „Víš, jak hrozně je teď jí? Myslel taky trochu na ni?“

„Mami, ty to nechápeš!“ kroutil tehdy Pavel hlavou. „Celý svět mluví o tom, jak se Palach obětoval! A ty sem zase pleteš ty svoje *citečky*?“ Ona sama raději mlčela, ale oba se tehdy za mámu trochu styděli.

Nikdy si to neřeknou, tuhle chvíli si však budou ještě mocrát vyčítat. Od té noci s Palachem už totiž máma skoro nepromluvila. Celá se uzavřela do sebe a jen se tak vlekla po bytě. A neuběhly ani dva týdny a vezli ji do nemocnice znovu. Tentokrát ale s houkačkou, protože spolykala všechny prášky na spaní, co doma našla. Stihli jí ještě vypumpovat žaludek, ale

stejně ji nezachránili. Za pár dní zemřela na zápal plic. „Vůbec už neměla chuť žít,“ řekl tátovi primář, a táta to věděl. Jen pokýval hlavou.

Potrvá ještě hodně let, než tomu tehdejšímu máminu zoufalství sama porozumí. Ta její otázka: „A jaký smysl to asi má pro jeho maminku?“ se jí bude stále urputněji vracet, až bude mít sama děti. Bude ji strašit představa, že by se i její syn mohl někdy polít benzinem a zapálit... Ta strašlivá bolest! — To se přece nesmí stát!

„Kubo, co to proboha děláš?“ zaječela proto na vnuka, když ho v tom svetru uviděla. Úplně zapomněla, že je čtvrtek a že za ní má dnes ze školy přijít do muzea. Jen si na chvilku odskočila, ani nezamkla dveře své pracovny — a on tu teď stojí a má na sobě ten Palachův pruhovaný pulovr!

„Hned to sundej!“ křičí a Kuba se na ni jen vyděšeně dívá: „Já myslel, že je pro mě! Žes mi ho upletla. Ležel tu na stole...“

„Sundej to!“ a rve z něho ten svetr. Moc to nejde, Kubovi je trochu těsný, ona se ale dál urputně snaží svetr mu svlíknout, jako by šlo o život. A ten chatrný svetrík se jí v ruku najednou celý rozpadne. Zbude z něj jen chuchvalec seprané vlny. — Proboha, tohle už nikdy nedám dohromady, uvědomí si a vyděsí se ještě víc.

Kuba se mezitím rozbřečel. A ona upustí ten hadřík, který měl být jejich slavným exponátem, obejmě vnuka a tiskne ho vší silou k sobě.

„Promiň, Kubíku. Promiň mi to, prosím tě. Já jsem si jen na něco vzpomněla...“

„A na co, babi?“ popotahuje Kuba.

„Tomu bys ještě nerozuměl...“

Jak má proboha tohle všechno vysvětlit desetiletému klukovi?

Na dvorku

Ten dům musela Soňa nejdřív chvíli hledat. Nebyla totiž v Praze dlouhé čtyři roky a předtím, jako malá, se na Újezd skoro nedostala. Nakonec se jí to přece jen podařilo.

„No sláva,“ oddychla si, když ho konečně našla.

Byl to přitom docela obyčejný činžák, čtyři nebo pět pater s úzkými vysokými okny. Fasáda byla už dost zašlá, okna však směřovala na petřínskou stráň. Vlastně je to docela pěkné místo, řekla si. Taky ji napadlo, že když nad Petřínem zapadá slunce, určitě se v těch oknech odráží. Jednou by si takový odraz slunce v okně ráda vyfotila...

Když brala za kliku domovních dveří, ozvala se jí za zády tramvaj. Průvodčí v zadním voze zatáhl za šňůru a ozval se chraplavý zvonek. Tenhle zvuk měla vždycky ráda, připomínal jí domov. Kdysi. Tak snad to tentokrát vyjde?

V dlouhé chodbě za dveřmi byla tma. Nejistě dotápala na druhý konec, kde budou nejspíš další dveře, na dvůr.

„Musíte projít přes dva dvory a pak zahnout doprava,“ nechal jí včera vzkaz ten člověk.

První dvůr byl ovšem spíš jen hluboká šachta. Sem tedy slunce nezasvítí, jak je den dlouhý! Lidé si tu ke všemu musí jeden druhému koukat do talíře. To ji zaskočilo, takové dvory znala odtamtud. Váhavě proto vešla do další chodby.

Ta už byla naštěstí kratší a ne tak temná. Prosklenými dveřmi na opačném konci zahlédla dokonce trochu zeleně. Druhý dvůr byl totiž dost velký, aby na něm rostlo pár stromů. A když zahnula doprava, byla konečně na místě...

„To je všechno?“ prohlížela si udiveně ten dřevěný domek

na konci dvora. Byla to spíš jen bouda stlučená z prken, nakláněla se trošku ke straně. Zvláštní na ní bylo snad jen velké ateliérové okno. Rostla před ním pokroucená hrušeň a pár keříků růží, o které se dávno nikdo nestaral. I plaňkový plot kolem miniaturní zahrádky držel jen silou vůle. Celé to vypadalo spíš jako nějaká dětská hračka, kterou tu kdosi zapomněl.

Chvilku si domek prohlížela. Bezděky, jako vždycky, když byla v rozpacích, si přitom hrábla do vlasů. Ty jí ale teprve dorůstaly. Už se chtěla otočit a odejít, když se otevřely dveře a vyšla z nich starší žena se širokou venkovskou tváří.

„Hledáte něco?“ zeptala se.

* * *

Za poslední čtyři roky toho Soňa zažila hodně, nejhorší však pro ni byly první čtyři dny. Byl to šok!

Ještěže s tátou a s maminkou stačili ten první den aspoň posnídat. Mamince se někde podařilo sehnat dvě vajíčka a upekla bábovku. Sice válečnou, ošizenou, ale přece jen bábovku.

„Neměla jsem dost cukru a máslo jsem musela nahradit margarínem,“ omlouvala se. A ta ubohá sražená bábovička uprostřed stolu opravdu vůbec nepřipomínala její nadýchaný žlutý zázrak, který dříve nabízela svým hostům.

„Je skvělá!“ snažil se jí přesto pochválit tatínek. Bylo ale vidět, že ani neví, co polyká. Měl docela jiné myšlenky.

I Soně jedno suché drobné sousto uvízlo v krku a prudce se rozkašlala. Rodiče se k ní hned ustaraně obrátili:

„Mám tě bouchnout do zad?“ napřáhoval se už tatínek. A maminka jí rychle nalila další šálek čaje. Dnes do konvice nasypala poslední zbytek toho dobrého, ceylonského. Od začátku války ho šetřila na lepší časy, teď se zdálo, že lepší časy už nepřijdou.

Soňa si lokla a toho sousta v krku se jí podařilo zbavit. Zhluboka se nadechla. A přitom si taky vlastně poprvé v životě pořádně prohlédla šálek, ze kterého pila. Patřil k parádnímu servisu, který maminka kdysi dostala jako svatební dar. Jedlo se z něj jen o svátcích. Porcelán byl tak tenký, že jím prosvítalo slunce.

„Dej pozor, ať to nerozbiješ,“ hrozila se dřív maminka, kdykoliv Soňa vzala do svých neohrabaných dětských prstů šálek, talíř nebo konvičku na mléko. Dnes to ale bylo nejspíš jedno.

„Co nás tam proboha čeká,“ vzdychla místo napomínání maminka.

„Uvidíme. Snad to nebude tak zlé,“ pokoušel se ji už nejmíň posté uklidnit tatínek. Moc přesvědčivě to neznělo. Nikdo nevěděl nic určitého.

„Brodová říkála, že si s sebou bere žehličku. Má prý takovou šikovnou, malou, tu jí Brod jednou přivezl z Berlína...“, přemýšlela maminka nahlas. „Jenže já tu naši velkou přece nikam nepotáhnú! Je hrozně těžká. Přece tam budou mít žehličky, že ano?“ podívala se tázavě na tatínka. Neuměla si ani představit, že by prádlo neměla mít krásně nažehlené.

Tatínek neodpověděl, zato Soňa vpadla s otázkou, která ji už od počátku trápila:

„A můžu si tam vzít foťák?“

Dostala ho před čtyřmi lety, právě jí bylo čtrnáct. Tehdy jí ho přinesl tatínek. Slavnostně ho vybalil z koženého pouzdra a ona s úžasem hleděla na malý nádherný přístroj s nápisem Leica.

„To abys neměla dlouhou chvíli,“ smál se tehdy tatínek. Zrovna se vrátil z obchodní cesty do Ženevy a z takových cest jim obvykle vozil krásné dárky. To však ještě byl bankovním ředitelem.

„Foťák?“ zeptal se dnes zaraženě. „To nevím. Musím se podívat do seznamu, jestli je to vůbec povolené.“ A rychle zalistoval v papírech, které dostali před odjezdem. — Samozřejmě. Fotografické přístroje, kamery, dalekohledy ani nic podobného si s sebou vzít nesměli. Vlastně je měli už dávno odevzdat.

„Já ho dobře schovám,“ bránila se Soňa. Bez foťáku si tu cestu ani neuměla představit. Od chvíle, kdy Leicu dostala, fotila skoro pořád. Lidi na ulici, stromy, pavlače, spolužáky, loďky na Vltavě, zkrátka všechno. Teď ji však napadlo — kde tam vezmu nové filmy? A jak budu vyvolávat fotky? Přesto se rozhodla, že bez foťáku nepojede.

„Máme pro tebe s maminkou dárek k narozeninám“ řekl na jednou tatínek a Soňa se na něj překvapeně podívala. A teprve teď si uvědomila, že jí bude za pár dní osmnáct! V tom zmatku a přípravách na cestu na to skoro zapoměla.

Maminka mezitím vstala a z horní zásuvky toaletky, kam si ukládala šperky, vyndala malou krabičku v červené kůži. Byl v ní zlatý náramek s rubíny, který se v její rodině dědil už po několik generací. Maminka měla dost jiných, i dražších šperků, tenhle ale celá léta pečlivě opatrovala. Soňa se ho dřív nemohla skoro ani dotknout.

„Ten je po prababičce,“ vysvětlovala maminka vždycky dojatě. A teď ho Soňa dostane k narozeninám? Které oslaví buhvídkde...

„Zkusíš si ho?“ zeptala se maminka a trochu se jí při tom zadrhl hlas. A hned Soně pomáhala se zapínáním.

„Ten uzávěr trochu zlobí. Jak se vrátíme domů, dám ho opravit,“ slibovala maminka.

„Je ti trochu velký,“ přidal se tatínek při pohledu na Sonino hubené zápěstí. „To ale nevádí. Zlatník odebere dva dílky,

z rubínků ti udělá náušnice a bude to," začal hned plánovat. Plánoval rád.

„Díky," řekla Soňa. Nebyla si však úplně jistá, jestli má z toho vzácného dárku radost. Co teď s náramkem? Většina ostatních šperků, které maminka nosila, beztak už skončila buhvíkde. Za co by dostala třeba ta vajíčka na bábovku?

„A ten náramek si můžu vzít s sebou?" optala se rodičů.

„No, víš, mysleli jsme si, že bychom ho teď u někoho schovali," začal tatínek. „Doba je zlá, ale jednou přece válka musí skončit. A až se vrátíme, bude se ti určitě hodit. Už jsme takhle nechali pár šperků u Procházků. To jsou slušní lidé..."

Pan Procházka byl prokurista v bance, kterou tatínek před válkou vedl. Procházkovi za nimi dřív jezdili na letní byt v Jevanech. Soňa si tam hrávala s jejich Slávkou.

„Cestou do Holešovic se u nich ještě zastavíme," pokračoval tatínek. „Je to domluvené..."

„Aha," řekla na to Soňa a odepnula náramek. Vlastně jí to ani nebylo líto.

„A ten tvůj foťák by tam tatínek mohl taky nechat, co říkáš?" přidala se maminka. „Když se nesmí brát s sebou..." ani nedořekla.

„Ten ne," vybuchla Soňa. „Ten si vezmu!"

„Já jen myslela, aby z toho pak nebyly nějaké nepříjemnosti," ustupovala hned maminka. Bála se vždycky už dopředu.

„Neboj, mami, já ho dobře schovám," snažila se ji uklidnit Soňa. Zrovna teď se přece nebude s mámou hádat. Je to jejich poslední snídaně doma.

A tak raději pomohla mamince umýt nádobí a uklidit. Šálky od snídaně zabalily pečlivě do novin a přidaly je ke svátečnímu servisu. Byl ho plný prádelní koš. Spolu ho pak

odnesou na půdu, kde pro ně už před časem domovník připravil skrejšku. Bylo v ní pár nejcennějších obrazů, několik starožitností a máminy kožichy zabalené v pytlích s práškem proti molům. Teď k nim přibude ještě ten servis. Víc by se do skrejšky stejně nevešlo.

„Tak sbohem,“ řekl jim domovník, když mu odevzdávali klíče od poloprázdného bytu. „Snad nebude tak zle,“ utrousil ještě a zároveň uhýbal očima. „Aspoň budete mezi svejma.“

A pak už jen zamířili do Holešovic. Pěšky, protože taxík si vzít nesměli. Cesta z Italské ulice na Vinohradech jim tak potrvá pěkně dlouho. Každý sotva vlekl svůj kufr. Tatínek se sice snažil mamince pomoci, sám ale má slabé srdce, a tak se co chvíli musí zastavit. Zdržela je i ta zastávka u Procházků. Tatínek se na ně dlouho nemohl dozvonit, asi ještě spali...

„Jen abychom tam přišli včas,“ strachovala se maminka. Nástup na shromaždiště museli stihnout nejpozději v devět nula nula.

Nakonec dorazili se zpožděním, nikdo si jich však nevšímal. Před nimi byla hromada dalších lidí s batohy a kufry. Všude zmatek, křik a vystrašené tváře.

* * *

„Jmenuju se Soňa Bullaty a měla jsem se dostavit na tuhle adresu,“ představila se té paní se širokou venkovskou tváří.

„Aha, tak to jste vy!“ usmála se paní a pozvala Soňu dál, do boudy. „Bratr se nejspíš někde zdržel při focení, dnes bylo krásné světlo,“ vysvětlovala.

To tedy bylo, souhlasila v duchu Soňa. Škoda, že ho sama nemohla využít. Kde by se ale teď dostala k fotoaparátu? Ten její zmizel hned v prvních dnech, ve Veletržním paláci. Pak sice přišla o víc, o mnohem víc, tahle ztráta přesto

hodně bolela. O tom nebude nikomu vykládat. To nepochopí nikdo, kdo tam nebyl.

„A vy už máte nějakou zkušenost s vyvoláváním filmů?“ vyptávala se mezitím paní. „Ále, promiňte, to jsem celá já! Ani jsem se nepředstavila. Jmenuju se Božena Sudková,“ a natáhla k Soně širokou venkovskou dlaň. Měla pořádný stisk.

„Vyvolávala jsem si filmy před válkou,“ odpověděla Soňa, když se konečně vymanila z toho stisku. „Pak už to nešlo...“ a bezděky stahovala rukáv košile, aby zakryla tetování. Vrátila se do Prahy teprve nedávno, měla však už všelijaké zkušenosti s tím, jak na ně lidé reagují.

Božena si ho ale stačila všimnout. „Ano, rozumím,“ řekla na to jen. „Posaďte se, přece tu nebudete stát,“ vybídla Soňu a rychle ze židle sundávala stoh knížek a všelijakých papírů.

„Bratr tu má trochu nepořádek,“ omlouvala se. Nepořádek byl ovšem slabé slovo. Všude kolem se povalovaly neuvěřitelné haldy všeho možného, jedno přes druhé. Sotva se tudy dalo projít.

„Dáte si trochu čaje?“ pokračovala Božena, dávno zvyklá, že v budoucím není k hnutí.

„Jen vodu, prosím.“

Tak Božena vyšla na zahrádku a z narezlé pumpy, která hrozně skřípala, napumpovala vodu do skleněného džbánu. Voda byla výborná, čerstvá, v letním horuku krásně chladila. A ve džbánu na stole se potom tak zajímavě lámaly sluneční paprsky... Soňa od nich nemohla odtrhnout oči.

„Je to pěkné, že?“ řekla Božena, která si džbán taky prohlížela. „Být tady Josef, hned vytáhne tu svou bednu a začne fotit...“

„Jak se vlastně váš bratr dostal k fotografování?“ zeptala se Soňa. Leccos už totiž o tomhle podivínovi slyšela. Vypadá jako vandrák, má jen jednu ruku, těch pár jeho fotek, které zatím viděla, se jí ale moc líbilo.

„Josek?“ zarazila se Božena a pak začala vypravovat.

* * *

„Tak už toho dneska nechám,“ řekl si zklamaně Josef a sundal fotoaparát ze stativu. Ve skutečnosti to byla jen stará těžká bedna, na snímky 13 × 18. Musel si pomáhat všelijak, když pak chtěl tu komoru uložit do ruksaku. I zubama. Lidi, co se večer procházeli po petřínské stráni, se s údivem zastavovali a koukali, jak s tím zápasí. Občas mu chtěl někdo pomoci, to ale odmítl. Vystačí si sám...

Takové to bylo pěkné světlo, a přece půjde domů s prázdnou, litoval. Vyšplhal nahoru na Petřín už kolem páté, s těžkým stativem na zádech, aby si všechno včas připravil. Však mu trvá, než tu svou komoru nainštaluje! Nejdřív ale pokaždé dlouho chodí a hledá přesné místo. Dva kroky doleva — ne, to je moc! Tak zase krok zpátky a malinko dolů, z kopce. To je ono! Pak objektiv namířil na Pražský hrad, v záběru mu zůstala větvička odkvetlé jabloně. Zrovna tak to chtěl.

A pak už jen čekal. Čekal na ten okamžik, kdy se slunce posune k západu. Na to podvečerní světlo, ve kterém měkne i kámen. Kdy se Hrad v dálce malinko rozostří a na té větvičce v popředí bude naopak vidět sebemenší detail. Každý lístek, každý suchý květ. Čekal na tu ztichlou náladu, kterou tak miloval. Na tu chvíli, kdy se šero ve světle jen neznatelně rozpíjí, jako když do sklenice s vodou ukápnou slza inkoustu. Už už ta chvíle přijde —

A najednou se od západu přihnal mrak a bylo po všem! Hrad, který v zapadajícím slunci dosud měkce zářil, náhle zešedl a z větvičky zbyl jen klacík bez života. To je ale k vzteku! Ztracený den.

„Josko!“ ozvalo se mu v tu chvíli za zády a Josef se trochu popuzeně otočil. Zrovna teď nemá na nikoho náladu. — Jenže

pak si nemohl pomoci a chtěl nechtěl se musel na toho člověka usmát. I on totiž měl v sobě cosi měkkého a světlého. V jeho chlapeckých očích byl zároveň taky kus rošťáctví, nikdy s ním nebyla nuda.

„Jaroslave!“ napřáhl levičku a potřásl si s básníkem rukou. A najednou mu ztraceného dne přestalo být líto. Tohle setkání mu ten snímek, který právě propásl, bohatě vynahradí. Zajdou si spolu do vinárničky pod Strahovem, mívají tam dobrou frankovku. A Josef bude zas jen poslouchat a pobaveně se usmívat. Občas utrousí slovo, básník si ale většinou vystačí sám. Rozloučí se až za tmy.

„Propánakrále,“ lekne se najednou Josef, když si na záda znovu nakládá těžký ruksak a stativ. Vzpomněl si totiž, že si přece na dnešek pozval do ateliéru to děvče, co chce k němu do učení! Tu uč-muč...

* * *

Jedno dítě tam pořád brečelo. Bylo to k zbláznění! Sotva roční holčička, asi jí rostly zuby.

„Tak už si ji proboha nějak utište,“ ozývalo se čím dál popuzeněji z okolních slamníků. „Kdo to má vydržet?!“

Její máma jen bezradně krčila rameny. Jí samotné bylo do breku.

Tohle bylo pro Soňu snad největší překvapení, jaké dosud zažila. To, jak rychle tady padaly zábrany. Mnohé z těch, kteří se tu po stovkách tlačili na podlaze, totiž znala! Ještě než začaly platit rasové zákony, tihle lidé se spolu potkávali při procházkách v Riegráku. Pánové při pozdravu uctivě zvedali klobouky:

„Rukulíbám, milostivá paní.“

„Zdravím, pane doktore...“

Znali se z koncertů a kaváren, z divadelních foyer, vernisáží výstav i aukcí starožitností. Navštěvovali se navzájem a se šálkem čaje v ruce debatovali o nových knížkách. Někteří spolu slavili bar micva a vysoké svátky.

Tady ale spali na zemi, všichni pohromadě. Žádné soukromí. Soňa slyšela jejich chrápání, hádky, výčitky i tichý pláč. Zpočátku se ještě snažili své spory tlumit, pak ale byli čím dál podrážděnější. A hlasitější. Neměli se kde umýt a z kýblů vzadu, které jim sloužily jako záchod, se šířil nesnesitelný zápach. V hale, kam je zavřeli, se brzy nedalo dýchat. Předbíhali se ve frontě na polévku a kus chleba, surově do sebe strkali a záviděli si větší patku. Okrádali se navzájem...

„Oni ve skutečnosti nejsou takoví,“ říkal smutně tatínek, když se co chvíli strhla další hádka, nebo dokonce rvačka.

„Já vím,“ odpověděla Olga.

„Oni jen nevědí, co s nimi bude. Mají strach...“

„Já vím.“

„Zrovna o to Němcům jde, vyděsit nás a ponížít. Udělat z nás zvířata...“

„Já vím.“

A Němci se skutečně čas od času přišli na tu sběř podívat. Po baveně postáli u vchodu, ten puch uvnitř je ale zase brzy vyhnal.

„Doktora! Moje žena potřebuje doktora,“ ozval se při jedné takové vizitě prošedivělý muž s profesorskými brejličkami.

„Má nemocné srdce!“

Velitel tohoto pekla na to jen odmítavě odfrkl a odešel. Profesor mu nestál ani za pohled. Do rána žena umřela. I to pláčící dítě nakonec ztichlo... — Hodně lidí kolem si současně tajně oddechlo.

„Musíme vydržet spolu,“ řekl na to tatínek a maminka se znovu rozplakala.

Nebyli ale všichni takoví, i toho si Soňa všimla. Někteří se i *tady* dokázali chovat slušně. Byli k sobě dokonce ohleduplnější a pozornější než tam *venku*. I tak vlastně může vypadat vzdor, uvědomila si. Nebylo jich moc, ale tyto lidi si bude Soňa pamatovat, až je po čtyřech dnech nacpou do vagonů a povevou na východ.

Všichni, kdo koncem října roku 1941 odjížděli z nádraží Bubny do Lodže, brali tu cestu jako záchranu. Nic horšího než ty přízračné čtyři dny na podlaze pražského shromaždiště je přece nemůže potkat!

* * *

„Jen si přidejte,“ nabízí Božena té vyhublé holce další talíř polívky. Vařila ji původně pro bratra, až se vrátí z focení. Jenže bůhví kde je mu teď konec? Nejspíš zas někoho potkal. Božena je raději, když jeho kamarádi chodí za ním sem, na Újezd. Z Josefových toulek po městě velkou radost nemá...

„Už nemůžu,“ brání se Soňa, i když by si jinak přidala ráda. Polívku, ve které plavou kusy brambor i mrkve, a dokonce mastná oka, nejedla už dávno. Možná v nějakém jiném životě, napadlo ji. V životě, který se jí dnes už vůbec netýká.

Božena se ale neptá a nalije Soně do talíře plnou sběračku. Polívku uvařila na malém lihovém vařiči, který má ve svém pokoji. Mezi ty krámy v bratrově ateliéru by se už stejně nevešel. — I když ono se vlastně nedá říct, že ta místnůstka, kde Božena žije, je opravdu pokoj. Má sotva dva krát tři metry, taková komora pro služku. Má tu akorát postel, věšák na zdi, prádelník a ještě stůl a židli. Na stole Božena retušuje fotografie, které si u Josefa lidé objednají. On totiž, když je nejhůř, občas někoho i vyfotí. Do rodinného alba, na doklady a tak. Ve vchodu z Karmelitské ulice visí stále ještě cedule *Josef Sudek, fotograf*.

„Já už ale opravdu nemůžu,“ vzdychne Soňa nešťastně nad plným talířem. Co by přitom v uplynulých čtyřech letech za takový talíř polívky dala! Snila o něm snad tisíckrát. Pak už o něm snít přestala. Už šlo jen o to, přežít.

„Bylo to tam hodně zlé, co?“ zeptala se někdy během toho prvního večera Božena. A znělo to docela jinak, než když se Soni po návratu do Prahy vyptávali jiní lidé. Božena se neptala ze zvědavosti, útrpnosti nebo proto, že sama nesnášela Němce a chtěla o nich slyšet to nejhorší.

Soňa jen přikývne.

„Kde jste byla?“ Božena má v hlase něco tak citlivého, že to Soňu až zabolí. Sedí spolu po tmě, k takovému rozhovoru není třeba svítit.

„První roky s tátou a maminkou v Lodži. Pak mě převezli do Auschwitzu a ještě později do Gross-Rosen. Nakonec se mi a ještě jedné holce podařilo společně utéct z pochodu smrti. Bylo to někde u Drážďan...“ vyjmenovává Soňa své poslední adresy. A říká to docela věcně. To až později se z těchto jmen stanou hrůzyplné symboly toho, čeho je člověk schopen. Božena mlčí. Co na to taky říct?

* * *

Zítřka bude pršet, napadlo ho už zvečera. Vždycky to poznal, bolela ho totiž ruka. Ta ruka, co ji už dávno nemá.

„Uuuíííí,“ zaslechl tenkrát a ucítil bolest v pravé paži. Válka, které se bude říkat Velká, trvala už druhý rok a on se svým batalionem uvízl na italské frontě. Bláto, krev a šrapnely. Mrtví. Hodně mrtvých.

I jemu se teď z rány řine krev, rukáv rakouské uniformy rázem ztmavl. Zafal však zuby, jiní kolem něj jsou na tom mnohem hůř. Kluk, který spává na vedlejší pryčně, odněkud

z Hané, přišel právě o nohu. A další, řezník z Rokycan, si drží v ruce střevo, která se mu vyvalila z roztrženého břicha, a nechápavě se na ně dívá. Je strašně bledý, Josef ještě nikdy neviděl tak bledého chlapa.

„Nosítka,“ zařval někdo, kdo krvácel o kus dál, a za okamžik skutečně přiběhla dvojice zdravotníků s polními nosítky. Tohle snad Josef nikdy nepochopí! Kde se v těch mužských, co u sebe nenosí zbraň, jen kufřík s obvazy, bere tolik odvahy? Vždycky se objeví tam, kde je nejhorší mela.

Ti dva chlapi rychle poznali, koho stojí za to popadnout a odnést o pár metrů dál, pod plátěný přístřešek, kde se doktor snažil dostat zraněné vojáky z nejhoršího. Řezníka nechali rovnou na místě, neměl šanci přežít. Nakonec došlo i na Josefa. Mezitím však ztratil hodně krve a ztrácel už i vědomí.

„Ještě tady toho,“ zaslechl a pak se propadl do černé díry.

Probudil se někde na polním lůžku a první, co ucítil, než otevřel oči, byl pach lyzolu. Bolest přišla až potom.

„Kde to jsem?“ ozval se. Měl sucho v puse.

„V nebi, kamaráde. V nebi,“ utrousil čahoun, co se v chodbičce mezi desítkami dalších lehátek učil chodit o berlích. Levá noha mu končila pod kolenem. „Nelítají tu šrapnely...“

„Vy jste nám dal!“ přistoupil k Josefovi po chvíli lékař. Šel nejspíš rovnou z operačního sálu, bílý plášť měl celý od krve. „Rána nic moc, a přitom jste málem vykrvácel. Jak je vám?“

„Blbě,“ odpověděl Josef a doktor pokýval hlavou.

„Nechce se nám to hojit,“ posteskl si později, když sestra odmotala ze zraněné ruky obvaz plný hnisu. Páchlo to. „Mám strach, aby se vám do rány nedostala sněť!“

Jeho obavy se naneštěstí vyplnily a ruka musela pryč. Až pod ramenem. Josefovi nezůstal ani pahýlek, na který by se jednou mohla připnout protéza.

„Je mi líto, mládenče,“ ozval se chirurg, který mu tu ruku uřízl. „Ale nedalo se nic dělat.“

A tak se z vojína Josefa, vyučeného knihaře, stal v pouhých dvaceti letech válečný invalida.

„Co teď budu proboha dělat?“ vyděsil se, když mu to všechno došlo. S jednou rukou, navíc levačkou, v životě už žádnou knížku nesváže! Přece nebude jako vojenský vysloužilce prodávat cigára někde v trafice, ne? – Podělanej život!

* * *

Nebyla to vlastně už Lodž, kam je po několika dnech v přečpaných vagonech přivezli, ale Litzmannstadt. Zkráceně L-Stadt. Němci tak starobylé polské město přejmenovali na počest jakéhosi svého generála z Velké války. To ovšem Soňa ani nikdo další z prvních židovských transportů z Prahy ještě nevěděli. Nevěděli ani to, že zde před válkou žilo na čtvrt milionu polských Židů. A že to byl jeden z důvodů, proč zde nacisté už v únoru roku 1940 zřídili ghetto.

„Ghetto?“ vyděsil se tatínek, když konečně vystoupili na nádraží v Radogoszczi a rozhlíželi se, kde budou dál žít. Nic takového jim přece před odjezdem z Prahy neřekli! Věděli jen to, že pojedou kamsi na východ, kde už je pro ně připraveno ubytování, práce a nový život. Ale ghetto? Už jen to slovo nahání Židům hrůzu. Ghetto znamená utrpení. Pogromy, požáry, loupení a smrt! – Tatínek k sobě bezděčně přitiskl prochladlou Soňu a maminka se znovu rozplakala.

„Chcete odnést ty kufry?“ přitočil se k nim v tu chvíli polský klučina s přidrzlým úsměvem. „Za pět feniků...“

Tatínek přikývl a trochu se mu ulevilo. Jestli tu mají i nosiče kufrů, tak tu přece nemůže být tak zle!

„Loss, loss! Schnell,“ postrčil ho však vzápětí Němec v dlouhém kabátě a se samopalem v ruce.

„Schnell!!“

Proud nově příchozích se v pětistupech vydal pěšky z nádraží do města, obehnaného plotem z ostatných drátů...

Šli dlouho. Se svými ranci, dětmi, starci i starostmi se vlekli prašnou cestou podél kolejí, po kterých občas projela tramvaj. Z vlaku jich vystoupila rovná tisícovka, tedy bez těch, co cestou zemřeli. V tomhle průvodu vyčerpaných a vyděšených lidí šel ale každý sám. Rodiny se sotva držely pohromadě, na víc neměly sílu. Lidé mlčeli.

„Ruhe,“ křikl přesto co chvíli německý voják, který je doprovázel. Výhrůžně se otočil, když někde začalo plakat dítě, zatím to však nechal být. Když se ale vzadu do sebe polohlasem pustili dva muži, kteří se přeli už ve vlaku, voják k nim přiskočil, rozmáchl se a bez varování je udeřil pažbou přes ústa.

„Řekl jsem TICH!“

Mladší z obou mužů se zapotácel, přesto nakonec zůstal stát a vytřeštěně zíral na mladíčka v uniformě wehrmachtu, který ho málem zabil. Z rozbitých úst mu crčela krev. Druhý muž však ztratil vědomí a rovnou se sesul na zem. Mladíček do něj strčil botou, chtěl ho tak nejspíš postavit zpátky na nohy. Pak poznal, že je to marné, tak mu přiložil hlaveň k zátylku a vypálil. Nemusel o tom přemýšlet. Byla to práce. Rutina. Rozkaz.

Ostatní se ani nezastavili, jen sklopili oči. Rychle se učili, jak to v ghettu chodí. Nakonec došli k široké bráně, kterou hlídali vojáci v německých uniformách.

„Seřadit,“ zavelel ten, co právě jednomu z nich vystřelil mozek z hlavy, a lidé z vlaku se rychle rovnali do původních pětistupů. Brána se otevřela...

„Schnell!!!“

Lidé sebrali poslední zbytky sil a vpochodovali do Lodže, zkráceně L-Stadtu. Většina z nich tu zakrátko umře. Ještě to nevěděli jistě, mnozí to ale už začínali chápat.

Tady ovšem práce německého komanda končila. Nové obyvatele ghetta si přebrala místní, židovská policie. Policajtn.

„Koukej na tu pásku na ruce,“ strčila Soňa do táty, který už sotva šel. Bůh ví, na co při tom myslel. Udiveně se podíval nejdřív na ni a pak na paži svalovce s vyholenou hlavou. Na bílé pásce svítila modrá šesticípá hvězda! Davidova hvězda...

„Tady nás budou hlídat Židi? Naši?!“ dál šeptala užasle Soňa. To ještě neznala jeden z nejzákeřnějších nacistických nápadů, totiž svěřit ostrahu Židů v ghettu – Židům. Tihle Juden budou mlátit své bližní pendrekem stejně nemilosrdně, jako by je mlátili sami Němci.

Tatínek jen bezmocně pokrčil rameny. A možná to bylo právě tady, kdy v něm náhle něco prasklo. Kdy ztratil vůli přežít. Byl tak otřesený, že jen sklopil hlavu a dál pochodoval ulicemi Lodže odevzdaně, jako na porážku.

Proto už do něj Soňa podruhé nestrčila. To když si všimla další podivné věci. Těch mostů. Dřevěných lávek nad kolejemi, po kterých neustále proudili Židé z ghetta sem a tam. Sem a tam.

Ghetto totiž přetínala tramvajová trať. Němci je proto hned zkraje rozdělili na dvě části a každou zvlášť obehnali vysokým plotem s ostnatým drátem. Když se chtěli Židé dostat z jedné části do druhé, museli pod dohledem policie přeběhnout po mostě. Pod nimi současně jezdily tramvaje plné Poláků, kteří nic *neviděli*.

Neviděli ty dva neprostupné světy. Polskou Lodž, kde se dál na trhu prodával tuřín, mrkev, česnek, a někdy dokonce

i vejce! A L-Stadt, J-Ghetto, jak je označovali sami Němci, kde lidé umírali hlady a odkud nebylo úniku.

Neviděli? Nebo nechtěli vidět? Souhlasili s vyhubením toho obtížného národa, který v Polsku nikdy neměl dobrou pověst? – Byli ovšem i takoví, kteří z tramvaje házeli přes plot do ghetta kousky okoralého chleba a cibuli.

Ale to všechno Soňa teprve pozná...

Teď však lidé z vlaku konečně dorazili ke zchátralé škole na Františkánské ulici a nestačili se divit: „Tohle že má být to ubytování, které nám slíbili?“ Židovská policie tu do každé třídy nahnala snad šedesát lidí.

„Szybko!“ křičeli na ně policisté a co chvíli někoho praštili pendrekem.

Pražáci se tu budou celé měsíce tísnit se svými kufry, ranci a příkrývkami, nádobím i tajnými zásobami, které si vzali na cestu. Ti rychlejší zabrali výhodná místa v rohu, kde si mohli ze dvou prostěradel vytvořit aspoň náznak soukromí. Ti méně schopní museli zůstat uprostřed, všem na očích. Patřil k nim i Robert Bullaty se svou rodinou.

Znovu tu budou spát na zemi, v místnosti bez kamen, kam rozbitými okny proniká ledový vítr z polských rovin. V celé škole jsou jen tři umyvadla s tekoucí vodou, budou se o ni prát. Místo záchodů stojí na dvoře dřevěné latríny, věčně před nimi přešlapuje dlouhá fronta. A nově příchozí pak šokovaně přihlížejí, jak se páchnoucí sudy plné fekálií denně odvázejí na kárách, do kterých se zapřahují sami lidé.

„Szybko! Schnell!“ jsou nejčastější slova, která tu pražští Židé v prvních dnech uslyší. Těm ostatním skoro nerozumí. Šišlavá polština je jim cizí a brebentění v jidiš, které k nim doléhá ze všech stran, teprve nechápu.

A nechápu ani nenávistné pohledy polských Židů, svých

sousedů. Proč?! Copak tu na tom nejsme všichni stejně? Stejně bídně? – Ti z Prahy samozřejmě nevědí, že aby tu pro ně vůbec bylo místo, byly tisíce původních obyvatel ghetta deportovány do Chełmna. Do Lodže se odtud vracají nákladáky plné potrhaných a zakrvácených šatů...

„Zde je každý práceschopný Žid povinen přispět ke společnému dílu,“ řekne brzy českým Židům správce lodžského ghetta Mordechaj Chaim Rumkowski. Zní to jako výhrůžka a také to výhrůžka je. Ti praceneschopní, nemocní, staří, ale i malé děti budou už brzy z ghetta *vysídleni*. Odsunuti na smrt. Německá správa po Rumkovském vyžaduje, aby odtud každý měsíc odešlo na deset tisíc lidí. Musí přece udělat místo pro nové transporty Židů ze západní Evropy!

„Jen práce zachrání vám a vašim rodinám život,“ pokračuje Rumkowski, a desítky tisíc novodobých otroků tak od rána do večera robotují v jeho dílnách. Preses, jak polští Židé říkají tomuto neomezenému pánu nad svým osudem, proměnil Lodž v jedinou obří fabriku. Zde se šijí uniformy i vojenské holínky pro německý wehrmacht. Tady vznikají maskáče, padáky, brašny a opasky, které hrdinný německý voják potřebuje k tomu, aby dobyl Evropu. A aby taky mohl jednou provždy zničit největšího nepřítele své rasy, všechny ty špinavé židáky. Do posledního!

A tak se záhy i pražští Židé – lékaři, právníci, učitelé či vědci, jejich ženy i jen trochu větší děti – zapojí do společného díla. Nemají na vybranou. Čeká je za to porce vodové polévky a čtyřicet dekagramů chleba na den. Někdy. Ne vždycky. Prodlouží si tak život o pár měsíců. Většina jich tu nakonec stejně zemře vyčerpáním, hlady nebo na nakažlivé nemoci. Z prvních pěti tisíc českých Židů, kteří přišli do Lodže začátkem zimy roku 1941, jich přežily necelé tři stovky.

Robert Bullaty, číslo 881 z pražského transportu B, zemřel v Lodži 22. července roku 1944 na selhání srdce. Bylo mu 54 let. Je pochován na lodžském hřbitově.

„A maminka?“ zeptá se toho prvního večera Božena opatrně. Soňa nejdřív dlouho mlčí:

„Ve čtyřiačtyřicátém se ghetto likvidovalo a nás deportovali do Osvětimi. Tam jsem ji viděla naposled,“ řekne konečně.

„Co tu sedíte tak potmě,“ ozve se najednou. Božena ani Soňa si totiž nevšimly, že před chvílí přešel přes dvorek přihrblý stín.

„No konečně,“ uleví si Božena. „Kdes byl tak dlouho? Tady Soňa tu na tebe čeká už kolik hodin! Snědly jsme ti zatím polívku.“

* * *

„Co teď budu proboha dělat?“ říkal si Josef i poté, co Velká válka skončila. Vrátil se sice domů, do Čech, přece ale nemůže zůstat na krku mámě? Ta má v Kolíně sama dost starostí, aby se uživila!

A tak s dalšími bezrukými či beznohými mrzáky žil dál v pražské Invalidovně. Měli tu aspoň střechu nad hlavou, dvakrát denně jídlo, a dokonce i pár korun kapesného. Jenže Josef se tu brzy začal nudit. Bylo mu dvaadvacet...

„To mám s těmihle chromajzly už napořád jen popíjet a masit karty?!“ vzpouzel se.

Ještě že u mámy zůstala ta stará bedna, s níž před válkou chodil po březích Labe a fotil nedělní společnost. Našel dokonce i pár tehdejších snímků. Jsou na nich pánové ve slamácích i dámy v dlouhých šatech a se slunečníky, jako na nějakém starém obraze. Ty fotografie jsou neostré, rozmazané, jiný by je hodil do kamen. Jemu se však líbí. Mají v sobě jakýsi opar. Kouzlo, které ještě neumí popsat, ale dobře je cítí.

Tak se s tou bednou teď toulá po Praze a fotí dál. Vagabundy, co se povalují v Invalidovně, všelijaké opuštěné kouty na periferii nebo zchátralé dvorky na Malé Straně. Vyšplhá dokonce i na Hrad, kde se dostavuje katedrála. Najde tam tak nádherné světlo, až se mu z toho zamotá hlava...

„Mládenče, vás je tu škoda,“ prohlíží si jeho obrázky jeden z doktorů, který se o mrzáky v Invalidovně stará. A nejspíš o tom bezrukém chlapci někde s někým promluví, protože Josef může časem začít studovat na grafické škole.

To se ví, ještě Ji bude pár let hledat. Kolikrát si řekne – už! Už to mám. A pak, v posledním okamžiku, ve zlomku vteřiny, mu zase unikne. Tuší ji tam, v těch zahradách, v odumírajících stromech a ve starých krámech. Tu, kterou se sám ostýchá nazvat krásou a která je přitom někdy tak ošklivá. Ví o ní, musí na ni však počkat. Hodiny, měsíce, léta. A pak ji najednou najde někde za popelnicí. Leží tam celá odraná... Jako třeba tohle otlučené plechové vědro! Někdy je to až k breku.

„To je jen *romantická* veteš,“ odfrknou si později s pohrdáním ti mladí, rychlí a lesklí. „Dnes je jiná doba!“

„Já jsem romantik,“ připouští Josef.

„To víte, taky musel fotit třeba reklamu na boty. Osmdesát párů, abysme měli na živobytí,“ vzpomíná Božena. „Anebo roďinky. Chlapečky v námořnickém a holčičky s obručí. Vlastně hlavně kvůli tomu si v osmadvacátém roce pořídil tuhle boudu, aby měl svůj ateliér. Jenže takové focení ho nikdy nebavilo. Pokaždé – že prý musí ven. Zmizel a vrátil se až v noci. Víte, Soňo, někdy s ním mám jenom trápení...“

* * *

„Když bylo nejhůř, jedli jsme i trávu,“ vzpomene si Soňa. Ten první večer při čekání na Josefa semelou s Boženou kdeco.

„Brzy ráno jsme ještě v ghettu odcházely s maminkou do fabriky. Tam se šilo vojenské prádlo. Spodky a tílka pro wehrmacht.“

Soně to najednou přišlo k smíchu. Přitom ta hromada, kterou za tři roky v ghettu ušila, by ji nejspíš zavalila. Ruce měla celé rozpíchané. Zapřísáhla se, že po válce si už sama nepřisije ani knoflík. Snila o dni, který jen tak proleží na slunci...

U svého rozhrkaného šicího stroje měla i jiné sny. Všechno to čisté nové prádlo se občas změnilo v haldu zakrvácených, poblitých a podělaných hadrů, která kňučela bolestí a strachy. Byly to jen takové krátké záblesky, nejspíš z hladu, vždycky ji ale hodně potěšily.

„Hitler dostal vejprask u Stalingradu,“ šířily se totiž ghettetem zprávy z tajného rozhlasového přijímače, který se sem podařilo propašovat zvenčí. Jako zázrakem ho až doby, než bylo ghetto zcela vyklizeno, schovávali na půdě bývalého sirotčince.

„Rusové ženou Němce. Už jsou prý u Kyjeva!“ Občas dokonce proskočilo: „Bombardují Německo! Náckové dostávají na prdel!“ Obyvatelé L-Stadtu se radovali, ale jenom očima. Koutkem úst. V samotném ghettu žádný důvod k veselosti nebyl.

„Stihnou to sem dřív, než nás všechny zlikvidují?“ – To byla zásadní otázka, která trápila snad každého. Nad jejich hlavami totiž neustále visela hrozba deportace. Ukradl jsi pár třísek dřeva, aby měla žena na čem doma uvařit vodu na čaj? – Deportace! Našla u tebe židovská policie půlku tuřínu, dva šroubky, nebo dokonce ponožky pro wehrmacht? Pokud tě rovnou neumlátí k smrti, čeká tě deportace.

Nikdo přitom netušil, *kam* jsou všichni ti nemocní, staří či potrestaní ubožáci na korbách nákladáků odvázeni. Kam mizí? Na práci do ghetta v Lublinu? Nebo do muničky

v Čenstochové? Či dokonce až do Hamburku? Všichni ale věděli, že *odtamtud* se už nikdo nikdy nevrátil.

V lodžském ghettu zatím vládl Hlad. Strach. Zima. Vši. Tyfus. Bití. Stále dokola.

* * *

„Snědly jsme ti polívku...“

„To nevadí. Mně stačí kus chleba,“ řekne na to Josef a za chvíli už žvýká krajíc, který mu Božena mázla válečným margarínem.

„Tak já už raději půjdu. A díky za večeři,“ zvedá se mezi tím Soňa k odchodu. Z téhle práce nebude zřejmě nic. Škoda!

„Ale kam byste chodila, fešando?“ zdržuje ji Josef s plnou pusou. „Ještě je brzo. Jen co se najím, dáme se do toho.“

Je zvyklý pracovat dlouho do noci, vstává proto až v poledne. A s posledními sousty se taky hned žene do vedlejší místnůstky, kde si zřídil temnou komoru. Pro všechny ty vany, lahvičky s chemikáliemi a zvětšovací tu není k hnutí.

„Mám tu pár starších negativů, které chci ještě dnes vyvolat,“ vyhrabal z hromady na stole pouzdro, do něhož si nezpracované filmy ukládá. Přestal už totiž fotit na svitky. V ateliérech mu teď stríhají čím dál větší negativy, které si sám do těch svých beden zakládá. Po jednom. Pomáhá si při tom i zuby.

Tu noc pak stojí poprvé vedle sebe, invalida z první světové války a děvče, co jako jediné z rodiny přežilo vyvražďování Židů za té druhé, a vyvolávají spolu staré filmy. V komůrce to páchne po chemikáliích, Soňa ale málem nedýchá z jiného důvodu. V těch zakalených vývojkách se před ní znovu začínají vynořovat jakési kontury...

Byly chvíle, kdy už nevěřila, že tohle ještě zažije. A zároveň

si to tak přála! Snad ještě víc než talíř polívky. A tolik litovala, že sama nemůže fotografovat. Viděla toho totiž tolik! Jako by se jí oči proměnily v objektiv. Všechny ty tváře a gesta, všechny detaily se jí v hlavě ukládaly jako nekonečný film. A byly by to skvělé snímky! Každý z nich by vydal za tlustý spis o zmaru.

Někdy mívala sen, jak stojí právě v takové temné komoře a ty záběry se jí zjevují ve vývojce. Jenže ve snu funguje chemie obráceně. Ty zprvu tak ostré obrazy se pomalu rozpouštějí, rozplývají, až zmizí úplně. A místo nich zůstane ve vaničce jen čistý bílý papír. — Jsou věci, které by si moc přála zapomenout!

Všimla si, že Josef při vyvolávání filmů nepoužívá stopky...

„Já to mám tady, fešando,“ zatukal si na spánek, když se ho na to zeptala. A byly to skutečně tisíce snímků, které za čtvrt století nafotil a vyvolal, co mu dalo pro každý záběr cit přesnější, než by dokázal sebelepší švýcarský chronometr.

„To se taky naučíš,“ začal jí někde uprostřed té první noci tykat. Líbila se mu. Samozřejmě ne její vyhublé tělo, holá hlava a ruka poznamenaná koncentračnickým číslem. Hned si ale všiml jejích očí. Jak se rozsvítily, když se v narudlém světle v komoře začalo na papíře vykreslovat to *něco*. Líbila se mu její zvědavost, jakou v sobě musí mít každý dobrý fotograf. A to, jak pozorně si pak hotové snímky prohlížela, když se sušily na šňůře. V jednu chvíli pocítil dokonce cosi jako trému, když se u jednoho záběru zdržela déle než u těch ostatních. Byla na něm halda písku na podlaze svatovítské katedrály.

„To je starý snímek,“ začal jí ho sám od sebe vysvětlovat, a to rozhodně neměl ve zvyku. „To se ještě katedrála dostavovala. Mohl jsem tam chodit a fotit, jak se mi chtělo. Nejlepší to bylo brzy ráno nebo kvečeru. To tam bylo nejlepší světlo...“

„V kostele jsem ještě nikdy nefotila,“ přiznala Soňa. „Asi

bych měla trochu strach tam jen tak přijít a vytáhnout foťák. Styděla bych se.“

„Na nějaký strach musíš zapomenout! To se ví, nemůžeš lidem strkat objektiv až pod nos. To by byla drzost. Proto já raději fotím krajiny, staré stromy nebo obrazy. I jim ale musím dát čas. Počkat, až si na mne zvyknou...“

„Jak si na vás může zvyknout nějaká halda písku?“ zasmála se Soňa a dál si prohlížela fotku z katedrály.

„A to víš, že jo! Sama to poznáš. Všechno, co fotíš, má duši. I starý hrnec. Když se na něj budeš dívat dost dlouho, uvidíš ji. Koukni, třeba tady...“ a začal jí ukazovat jiné fotky. Vytahoval je z hromad v ateliéru, vždycky přesně věděl, kam sáhnout. Hodiny při tom utíkaly, Božena si šla dávno lehnout.

„Nejsi unavená?“ zeptal se najednou starostlivě. Venku svítalo.

„Vůbec ne!“ zavrtěla hlavou Soňa. Tohle byla po letech první chvíle, kdy zažila skutečnou radost.

„Tak si dáme snídani,“ rozhodl. Zašel do Boženina pokojíku a za okamžik se odtud vrátil s konvicí horkého čaje. „Ještě nám zbylo trochu dobrého, ceylonského,“ pochlubil se. „Božena ho tu schovávala celou válku. Řekl bych, že dnes je na něj ta pravá chvíle.“

Soňa měla co dělat, aby se nerozbrečela.

„Copak?“ zeptal se udiveně.

A tak mu pověděla o tom ránu tenkrát doma. O té poslední snídani s tátou a maminkou. Nikomu jinému o ní ještě nevyprávěla.

Seděli pak spolu na schůdkách do boudy, pili ceylonský čaj a pozorovali, jak se paprsky vycházejícího slunce pomalu posouvají po fasádě protějšního domu. Patro po patru, až to světlo steklo na zem. A taky zazářilo v kapkách rosy na listech

pokroucené hrušně před oknem. A na trávě a na růžích, o které se dávno nikdo nestaral. Oba mlčeli.

„Za války jsem začal fotit i tuhle zahrádku,“ řekl pak Josef potichu. „Dlouho jsem ale musel čekat na tu pravou chvíli.“

„Až si na vás zvykne?“ zeptala se Soňa.

„Jo.“

* * *

„Člověk nakonec otupí,“ řekne jednou Soňa zničehonic. To už je ovšem u Sudků skoro rok. Dřív o tom snad ani nešlo mluvit.

Josef odešel, někde fotí a Soňa zrovna sedí s Boženou na schůdkách boudy. Zase pijí čaj a dívají se, jak ta hrušeň rozkvetla. A Božena se ani neptá, o čem to Soňa vlastně mluví, protože to ví. Jen čekala, jestli o tom někdy sama začne. Zatím jí docela dorostly vlasy.

„Nakonec myslí už jen na to, jestli se ten den nají,“ pokračuje Soňa tiše, jako by mluvila pro sebe. „Jestli přežije příští šperu, až budou vybírat kostlivce do transportů. A přeje si, aby to odnesl ten vedle. Ulevilo se mi, když táta umřel ještě v Lodži. Aspoň jsme ho s mámou mohly pochovat normálně, na hřbitově...“

A Soňa, ze které Božena kromě té první noci nedostala za celý rok ani slovo o tom, jaké to *tam* bylo, najednou mluví a mluví. Není k zastavení. A Božena má pocit, jako by jí při tom utahovali kolem krku drátěnou smyčku. Už skoro nemůže dýchat. Nakonec ze sebe vypraví jen:

„To nic, holka. Už je to pryč. Nemysli na to.“

A Soňa náhle opravdu zmlkne. Víckrát se ke vzpomínkám na Lodž, Osvětim ani pochod smrti nevrátí. Nepoví tak Boženě ani o tom bývalém sirotčinci. O Zeleném domě, odkud nejprve dal Chaim Rumkovski odvézt všechny děti do plynu a potom tam nastěhovali mladé vyhladovělé holky, aby...

Najednou je to skutečně pryč. Soňa se zvedne, něco ji napadlo.

„Má tady Josef tu menší bednu?“ zeptá se Boženy.

„Jo, bude někde vzadu, už s ní ani nefotí.“

„A mohla bych si ji půjčit?“

Božena se na ni nejdřív udiveně podívá: „Víš, že Josef svoje komory nikomu nepůjčuje!“ Pak se však rozmyslí: „Tobě by ji, myslím, půjčil...“

A vstane a půjde v tom nepořádku najít fotoaparát, který její bratr už skoro nepoužívá. Ustaví ho pak se Soňou na stativ a Soňa ho vynese ven, před dům. Vyšplhá na petřínskou stráž a najde to správné místo. Dva kroky doleva – ne, to je moc! Tak zase krok zpátky a malinko dolů, z kopce. To je ono!

Pak zamíří objektiv na okna domu a bude čekat, až se slunce posune ještě kousek k západu. Najednou se okna domu rozzáří a Soňa cvakne spoušť. Ví, že musí jen na okamžik, na zlomek vteřiny, aby obrázek nepřesvítla. To se ale za ten rok u Sudků už naučila. A nebylo přitom všechno jen o focení. – Napadne ji: co by s ní vlastně bylo, kdyby ji tenkrát Josef do učení nevezl?

Tuhle jedinou fotku si pak Soňa vezme s sebou, až v roce 1947 nastoupí na loď do Ameriky. Nějací vzdálení příbuzní ji totiž našli v seznamech přeživších a nabídli, že se o ni postarají.

„Jen jeď, fešando,“ řekl na to Josef. „Ty se tam neztratíš.“

* * *

Heslo z wikipedie: Bullaty found work with a photographer on her third day in New York.^[13] Also in 1947, she met Angelo Lomeo.^[6] They started photographing together a year later, travelling and sharing resources.^[13] Bullaty and Lomeo were